

Ελληνικές αφηγηματικές πηγές της πρώιμης νεωτερικότητας (16ος αι. – αρχές 19ου αι.)

Διάγραμμα ύλης

Εισαγωγή

Στην εισαγωγή του μαθήματος παρουσιάζονται σε γενικές γραμμές τα είδη των ελληνικών αφηγηματικών πηγών από την πρώιμη νεότερη περίοδο και τοποθετούνται στα ιστορικά συμφραζόμενα της υπαγωγής του ελληνόφωνου χώρου στη σφαίρα της οθωμανικής και βενετικής κυριαρχίας. Στη συνέχεια εξετάζονται συγκεκριμένα παραδείγματα αφηγηματικών πηγών από διαφορετικά είδη και εποχές, με στόχο την πρώτη εξοικείωση των φοιτητών και φοιτητριών με τη γλώσσα, το ύφος και τις συμβάσεις των κειμένων. Εδώ εξηγούνται και τρεις βασικοί άξονες που διατρέχουν όλες τις ενότητες που ακολουθούν, αλλά και τις εργασίες που θα εκπονηθούν: η γλωσσική μορφή των κειμένων, το αν και πόσες φορές εκδόθηκαν (ζητήματα που συνδέονται αφενός με το εύρος του κοινού, στο οποίο τα κείμενα απευθύνονταν, και αφετέρου με τη δεξίωσή τους από τους αναγνώστες), και η λειτουργία τους ως αναπαράστασης μιας πραγματικότητας και παράλληλα ως εμπρόθετης δράσης για τη διαμόρφωση στάσεων επί της πραγματικότητας. Στη διάρκεια των ενοτήτων που ακολουθούν οι φοιτητές και φοιτήτριες αναλαμβάνουν γραπτές εργασίες στηριγμένες σε συγκεκριμένα αποσπάσματα, τα οποία καλούνται να αναδιατυπώσουν στα σημερινά ελληνικά και να αναλύσουν με τη βοήθεια ειδικής βιβλιογραφίας. Οι τέσσερις τελευταίες ενότητες του μαθήματος αφιερώνονται στην παρουσίαση των εργασιών στην τάξη.

Ιστοριογραφία

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται ιστοριογραφικά ελληνικά κείμενα του 16ου και 17ου αιώνα (όπως *Εκθεσις χρονική* από τις αρχές του 16ου αιώνα, *Ιστορία πολιτική Κωνσταντινουπόλεως* του Θεοδόσιου Ζυγομαλά, *Πατριαρχική ιστορία* του Μανουήλ Μαλαξού, *Βιβλίον ιστορικών* του 1631 και *Νέα σύνοψις ιστοριών* του Ματθαίου Κιγάλα). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη λειτουργία των κειμένων ως απόπειρας εκλογίκευσης της οθωμανικής κυριαρχίας αλλά και ως αυτοπαρουσίασης του ελληνόφωνου ορθόδοξου κόσμου στη σφαίρα των ευρωπαϊκών αντιθέσεων σχετικά με τις ομολογιακές ταυτότητες.

Ιστοριογραφία και γεωγραφία

Η ενότητα αφιερώνεται σε ιστοριογραφικά έργα του 17ου και του 18ου αιώνα (π.χ. *Επιτομή της ιεροκοσμικής ιστορίας* του Νεκτάριου Ιεροσολύμων, *Περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχευσάντων* του Δοσίθεου Ιεροσολύμων, *Εκκλησιαστική ιστορία* του Μελέτιου Αθηνών, *Τα μετά την άλωσιν* του Κομνηνού Υψηλάντη, *Αρχαιολογία ελληνική* του Γρηγόριου Παλιουρίτη, *Γεωγραφία νεωτερική* των Δανιήλ Φιλίππιδη και Γρηγόριου Κωνσταντά). Παρουσιάζεται και εξηγείται η πορεία της αντίληψης του χρόνου και του χώρου από τις ομολογιακές διαμάχες του 17ου αιώνα, ιδιαίτερα ενάντια στην καθολική Εκκλησία, προς μια όλο και περισσότερο εκκοσμικευμένη κατανόηση της ιστορίας και της γεωγραφίας υπό την επήρεια του Διαφωτισμού.

Χρονικά

Παρουσιάζονται αποσπάσματα από σημαντικά έμμετρα και πεζά χρονικά της πρώιμης νεωτερικότητας (όπως τα *Ετέρα ιστορία των κατά την Ουγγροβλαχίαν τελεσθέντων* του Ματθαίου Μυρέων, *Αναμνήσεις και συμβουλές* του Παπασυναδινού των Σερρών,

Διήγησις του ρεμπελιού των ποπολάρων του Άγγελου Σουμάκη, Χρονικό του Γαλαξειδίου, Χρονικό της Αλβανοκρατίας του Κύριλλου Λαυριώτη). Εξετάζονται οι αφηγηματικές στρατηγικές των συγγραφέων, το κοινό στο οποίο απευθύνονται και τα κοινωνικά μηνύματα που επιχειρούν να μεταβιβάσουν. Τα παραπάνω δίνουν αφορμές για την ανάλυση πολιτισμικών συμπεριφορών και ιδεολογικών στάσεων, όπως και των σχετικών με αυτές κοινωνικών διαμαχών και προκλήσεων.

Αυτοβιογραφικά κείμενα και ενθυμήσεις

Η εξέταση των αυτοβιογραφικών κειμένων και ενθυμήσεων (όπως τα *Πόνησις* του Χριστόφορου Άγγελου, *Αναμνήσεις και συμβουλές* του Παπασυναδινού, *Εφημερίδες* των Ιωάννη Καρυοφύλλη και Παναγιώτη Κοδρικά, *Κήπος χαρίτων* του Καισάριου Δαπόντε, *Απολογία* του Ιώσηπου Μοισιόδακα, *Απομνημονεύματα* του Παναγή Σκουζέ) δίνει την ευκαιρία να κατανοήσουμε τη συγκρότηση της υποκειμενικότητας των αφηγητών σε σχέση με τον περίγυρό τους και τους αποδέκτες του έργου τους. Ως εκ τούτου τα σχετικά κείμενα αποτελούν εξαιρετική πηγή όχι μόνο για τα γεγονότα και περιστάσεις που εξιστορούν, αλλά για τη βίωση, την εσωτερίκευση και τη μνημονική τους αναπαράσταση..

Αγιολογία και χρησμολογία

Η ενότητα ερευνά τον κόσμο των αγιολογικών και χρησμολογικών κειμένων (βίοι αγίων, αφηγήσεις για αγίους και θαύματα, χρησμολογικά κείμενα που βρίσκονται είτε ενσωματωμένα σε ευρύτερες αφηγήσεις είτε είναι αυτόνομα, όπως π.χ. ο *Αγαθάγγελος* του Θεόκλητου Πολυεΐδη). Τα κείμενα αποκαλύπτουν αντιλήψεις σε σχέση με τη θρησκευτική πίστη και τον κόσμο του υπερφυσικού, τη θεία οικονομία και την ανθρώπινη δράση, και παρουσιάζουν ένα εντυπωσιακό εύρος κοινωνικών πρακτικών της καθημερινότητας. Γι' αυτό τον λόγο είναι εξαιρετικές πηγές της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας.

Κείμενα αντιπαράθεσης και πολεμικής

Η ενότητα εξετάζει κείμενα που εγγράφονται σε θρησκευτικές, ιδεολογικές και πολιτικές αντιπαράθεσεις, τα οποία αποκαλύπτουν διαμάχες στο πεδίο των σχέσεων εξουσίας από τον 17ο αιώνα μέχρι την εποχή αμέσως πριν την Ελληνική Επανάσταση. Παρουσιάζονται πηγές όπως επιλεγμένα αποσπάσματα από την αντιλατινική παραγωγή του 17ου αιώνα, ο *Στηλιτευτικός λόγος κατά Διονυσίου* του Μάξιμου Πελοποννήσιου, που αναφέρεται στο κίνημα του Διονυσίου Φιλοσόφου, το σύγγραμμα *Περί Μωάμεθ και κατά λατείνων* του Αναστάσιου Γόρδιου, η αλληλογραφία του Σταμάτη Πέτρου από το Άμστερνταμ, στην οποία καταφέρεται ενάντια στον νεαρό τότε Αδαμάντιο Κοραή, η *Ακολουθία ετεροφθάλμου και αντιχρίστου Χριστοδούλου* και η σχετιζόμενη με αυτήν *Απάντησις ανωνύμου* του Χριστόδουλου Παμπλέκη, και η *Διδασκαλία πατρική* μαζί με την *Αδελφική διδασκαλία* του 1798. Έτσι σκιαγραφείται η πορεία από τις ομολογιακές διαμάχες στη «μάχη των λέξεων» που σχετίζεται με την εκκοσμίκευση, την εθνική συγκρότηση και την αμφισβήτηση των δομών εξουσίας.

Σύντομες αφηγήσεις και ιστορίες

Εδώ εξετάζονται μικρές σε μέγεθος αφηγηματικές ενότητες, είτε αυτόνομες είτε ενταγμένες σε μεγαλύτερα έργα, πεζές ή έμμετρες, που εξιστορούν γεγονότα και περιστάσεις ή περιγράφουν πρόσωπα και τόπους. Οι ενότητες, που προέρχονται από διαφορετικά είδη, ακόμα και από το δημοτικό τραγούδι, συμπυκνώνουν με εύληπτο τρόπο ηθικές και θρησκευτικές αντιλήψεις, καθημερινές πρακτικές, διδακτικές αξιώσεις ή και κριτικές συμπεριφορές προς πρόσωπα και πράγματα.

Μυθοπλασία

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται λογοτεχνικές αφηγήσεις από τρεις θεματικούς κύκλους: τα λαϊκά αναγνώσματα, τη λογοτεχνική παραγωγή της Κρήτης και των Επτανήσων υπό βενετική κυριαρχία, και τα ερωτικά αφηγήματα του ύστερου 18ου και πρώιμου 19ου αιώνα (όπως τα *Σχολείον των ντελικάτων εραστών* του Ρήγα Βελεστινλή, *Έρωτος αποτελέσματα* του Ιωάννη Καρατζά και *Ιστορία ερωτική* του Γεώργιου Λαπάτη). Η ανάλυση δείχνει τη σημασία της μυθοπλαστικής φαντασίας, του χιούμορ και του συναισθήματος στη συγκρότηση ταυτοτήτων ανάμεσα στους ελληνόφωνους της πρώιμης νεωτερικότητας.